

Dènyé kout gidon avan lègzanmen

Zò sav lanné-lasa bak kréyòl diféran : kivedi, zélèv pa'a pasé-y yenki an lòpsyon tousèl ankò (option facultative) ola sé sé pwen-la i anho a dis ki miltipliyé pa dé. Alèkilé, yo pé pasé-y loral oblijé (oral obligatoire) koéfisyan 3; 4; oben 5 silon séri-la é si yo pwan-y an èspésyalité. Lékri (LV2), koéfisyan 2 oben 4 silon si yo an L, an S, an ES oben an STG.

Sa i pa ni chans trapé pofésè pou apwann zòt paré bak-la, mi déywa larèl pou zòt konnèt avan zò ay lègzanmen. Men sa ki ni pofésè, zò pé jété on zyé osi davwa “fò ou sav halé kannòt a-w anba zanmann”.

Pou lékri, ni dé pati: on prèmyé pati ka pòté dis pwen ki sé kèsyon asi on tèks. Sé la moun-la ka korijé la ka chèché savé si zò konpwann tèks-la. Dayè pou yonn, non a pati-lasa sé « **konpwann tèks-la** » ; Ni on kalkil a pwen ka fèt (barenm) é zòt ké konnèt byen byen davwa i maké anlè fèy-la. Aprés, ni on dézyenm mòso pou dis pwen osi é la sé zòt ki ka maké on tèks asi on sijé yo ka ba zòt. Non a-y sé « **maké on tèks** ». Sé la yo ka gadévwè si zò sa kalkilé, si kréyòl a zòt ka monté monn, si zò okouwan asi sa ka pasé tibwen pi lwen ki anba dé koko-zyé a zòt.

Sa ka pwan twazèdtan lè ou an L é dézèdtan, lè ou an S oben an STG. Pa lapenn présé kò a zòt, pwan tan-la yo ba zòt la pou zòt gangné pwen. Davwa sa i ké ay andidan nannan a tèks-la pou réponn ké trapé plis pwen ki sa i réponn bliplan; pa obliyé sé bak! Kontèl si yo mandé zòt èspliké on biten avè déywa pawòl an tèks-la pa chwazi onsèl piplis si yo pa ka montré dyèktèman menm biten.

Toujou sonjé ! Sé pofésè-la ka atann bon grenn kréyòl, bèl maké é bon kalkilé. Yo pisimé pawòl fondal « **i ka pòté mannèv** » ki kréyòl kyòlòlò « **i ka éséyé an sòwti-y** », pawòl a respé « **an kouri alakous** » ki pawòl gra « **i foukan, i fougalkan** ». yo enmé povèb é tipawòl ka ba lang-la bèlté é jolivrans. Pi souvan ki ra, toujou ni ka mayé byen avè lidé a sé tèks-la. Yo kontan vwè sé mòso-la ka lyanné yonn é lòt avè pawòl kon « **davwa (padavwa), kifè, kèlanswa, dabò pou yonn, pou bout...** » ki sé bon kréyòl pito ki « **paskè, sé poukwa, prèmyèwman, an konklizyon...** ki pa kréyòl doubout. É si ni on biten yo pa ka sipòté menm menm menm sé zafè a **KÈ** é **DÈ** maké toulongalé!

Mi twa lègzanp pou zòt pé antréné. Bat san pé davwa kon di pawòl-la : « fò ou fouyé sann pou ou touvé difé ». prèmyé- tèks-la pa ni tit, sé zòt i ké ba-y yonn é dènyè -la korijé.

Manno ka mèt tibwen lòd an papyé a madanm a-y, Térézita, aprédavwa Bazil chayé malèrèz-la alé. I tonbé si on mòso papyé pliyé. Papyé-la té jòn afòs té ni lontan i té la. I wouvè-y. Toutsuitman, i rèkonnèt ékriti a Fòwtina. Fòwtina, sèl timoun yo fè, li é Térézita. É lamenmla, i koumansé chonjé.

A, Fòwtina ! manman-w mò, ou pa té menm la ! Ponmoun pa sav ola ou yé ! Ka nou fè-w? Ou lagé nou kon krab ka lagé mòdan a-y !

Nou voyé-w an Fwans pa bibidòm men a pa té pou débarasé épi-w. Sé pou ou pa té ay ankann-la kon nou ! Pò Térézita, i ba-w lédikasyon, i voyé-y lékòl pou ou té ni lenstriksyon, i té doubout oka pou toutbiten té dontokèl ! Mi sé sa yo ka kriyé on bon madanm é on bon manman !

Apenn twa mwa ou té vwayajé, ou enn arèsté ékri fap ! Ou voyé twa lèt : yonn chak mwa. Nou li yo, nou wouli yo...Aprés, hak ! Ou té ni ventan. Jòdijou, ou mè'è ka poché lésenkant lanné. Mwen menm ka fè katrèven é konmen é défen manman-w té'è ka fè menm laj-la siwvè Bondyé pa té pwan-y. Près trantan ! Près trantan san pon nouèl a sèl pitit bondyé ban mwen ! Ès ou vivan ? És ou mò ?

Toupannan i ka kalkilé, Manno komansé li papyé-la.

Anman, Apa, soukou ! Mwen antòtyé, an mal ankayé. An pri adan on chiklèt, an mélé kon sann épi farin. An pa ni pon moun pou woté mwen an zatrap-lasa.

Kyé a Manno komansé soukwé kon motè a vwati, bat a démil a lè. I pa té ka konpwann ayen. I pa jen tann palé di sa. I gadé dat-la. Venndé janvyé mil nèf san swasansuit ! Janvyé ! Men sa té ka fè kat mwa Fòwtina té pwan aviyon !

Manno mété-y ka palé li tousèl : « Bondyé, ka ka rivé mwen la ? Térézita pa jen di mwen Fòwtina té ankalpata ! Pi mové ! I fè lèmò !

Manno kontinyé li. Dé zyé a-y vin plen dlo, dé men a-y mété-y ka swé zòrey a-y koumansé vonvonné.

« ...an kontré on misyé. An ni lidé i chawmé mwen davwa an pa ni fòs douvan-y. Dèpi i gadé mwen, dé janm an mwen ka bigidi. I té fè mwen konpwann i té ka travay Lapòs é nou té ké mayé vitman davwa i té kontan mwen toubònman. I vin viv an kaz an mwen avè tout zéfé a-y. É dèpi prèmyé jou-la, i opozé mwen travay an lopital-la. I mété-y ka fè onpakèt nonm vini é fòsé mwen menné lavi épi yo. Yo ka péyé-y é lè an nòz voyé labou sé a koulpwen i ka réponn mwen. É touléjou, sé menm biten.

Manno enn sizé atè. I té ka vwè twoub men fò i té rivé an bout.

Vin èché mwen, kriyé lalwa. I ka véyé mwen kon lèt si difé é dèstan an fè tibwen lèg, i ka wonpi mwen. Anplisdisa, an ka kwè mwen an sitiyasyon. A! fanmi an mwen, an wontèz men zò sav byen an pa té ni mové lidé an pa on zotobré. Kè an mwen ka senyé ! Toujou sonjé sa!

Lèstonmak a Manno té ka koupé. Tèt a-y té ka touné fòl. “Men non, sé on vyé rèv an ka fè, sonmey an mwen ké koupé ta'alè. Ay bondyé Fòwtina, fi an mwen ! Térézita, madanm an mwen! Èben wè! Sé vré menm: bèl dan pa di

zanmi! Lasentvyèrj, kwajézi-kwamari, si an té dòmi-révé on biten konsa, an té ké ay prévwa zanfan an mwen !

È wè...Manno té ka konpwann onlo biten : poukibiten Térézita té ka di désèrten moun Fòtina mò ; pou dòt, i té ka di i pati dòt péyi pi lwen ki Lafwans, koté moun pa té pé bay nouvèl, fasil. Men li i sé papa Fòwtina ! Vyé volan-la! I sé papa Fòwtina! Asiré pa pétèt, i té ké vann van, achté lè men i té ké woté fi a-y an tounikèt-lasa. Fi a-y, tifi a-y, tipòpòt a-y, tizwazo a-y, tichouboulout a-y...

Manno pati adan on kalkilé...Térézita , bouwèl-la. Sé vré kè a-y té dwèt kon rat ka maché si fil, i pa té ké pwan moun di i pa ba fi a-y lòktograf! A! Malérésò! Pèd sèl timoun-a ou ni la pa lahonté ! Pou moun pa sav ! Pou moun pa di yo voyé-y open, i viré é vyann !

Ka on vyékò kon mwen pé fè alèkilé ? Kimoun i té'é pé ban mwen onpal adan kapikèt-lasa Térézita, sòsyèz-lasa, bondyé padon, gadé sa pou-y! O pitit an mwen ! Bondyé! Kijan on bakannal konsa pé rivé mwen. Mwen Manno Tèti, pitit a dé moun ! On moun kon mwen ka vwè on zépeng adan on bari goudron avè on linèt an plon !

Dèpi moman-lasa, Térézita té vin pi mové moun si latè. Pa té ni dlo pou lavé-y. i té ka modi-y tou mò : « Ladyablès, soukougnan chapèd-bagn ... ka i pi enpòwtan pou on manman-zanfan péyi-la ki pitit a-y ? Ou té simyé sovè décoròm a-w ki timoun a-w ki sòti an bouden a-w ! Lè sé timoun a-w zyé pa ni bayè ! Ou dwètèt pé konpwann! Jounal a Fòwtina té'é déwò twa mwa apré sa té'é pasé ! Tout moun té'é pé !

Manno té tris kon piman i pousé anba bwa. I té toujou tann on manman sé toujou on manman é manman sé dra! Men sa manno té ka obliyé : bondyé ka ba-w chaj men i ka ba-w on tòch pou pòté-y é i pa jen lwen lè pitit a-y bizwen-y. É konsidiré, sété bénédisyon, Fòwtina kongné to to tow !...

Tèks anba fèy a K. PIÉTRUS

KONPWANN TÈKS-LA (compréhension) [10 pwen]

1-Konmen moun i an tèks-la ? Sa i la é sa y o ka palé di yo. A ki yo. (0,5pwen)

2-Ka ki fè Manno chonjé pitit a-y? (0,5 pwen)

3-Poukibiten on pati a tèks-la maké épi lèt kouché ? (0,5 pwen)

4-An prèmyé lin-la, ni « aprédavwa Bazil chayé-y alé » : Dabò pou yonn, touvé an tèks-la on pawòl i ni menm sans é aprésa bay on dòt ou konnèt. (1 pwen)

5-Ola Fòwtina yé é kijan i fè rivé la ? (0,5 pwen)

6-Ki sitistasyon a-y ? Chèché an tèks-la détwà pawòl ka montré-w sa. (0,5pwen)

7-Kijan Manno ka réyaji apré nouvèl-lasa ? Touvé an tèks-la pawòl diféran ka montré sa. (1,5 pwen)

8-Kijan i té ka konsidéré fi a-y ? kibiten i ka montré sa adan tèks-la. (1pwen)

9-Montré kijan santiman a-y pou madanm a-y chanjé (1,5 pwen)

10-Ba tèks-la on tit (0,5 pwen)

11-Mofwazé dèpi lin 39 “Lèstomak a Manno” jis lin 43”...zanfan an mwen”. (2 pwen)

MAKÉ ON TÈKS (expression) [10 pwen]

Ki dòt pwoblèm on moun pé jwenn lè l ka pati travay adan ondòt péyi? É vou menm ès ou ka santi ou té ké pé pati ondòt koté pou divini a-w.

JÁN É MARÈN A-Y

Jou-lasa Jàn pa té présé pou ay lékòl menm. Douté-w ! Jistina marèn a-y té désidé ay vwè mètrès a-y, man Dakou pou-y pas lékòl té ja rantré dèpi déotwa jou é i pòtéko ay vwè mètrès a sé timoun-la. Jistina sé té on fanm ki pa té ka distrè èvè lékòl a yo.

Man Dakou sé té mètrès a kou konplémantè é i té ka okipé di zélèv a-y konmsi sété timoun a- y. Jistina té sav sa byen, é sé poussa i té di :

-Bonmaten-la, an k' ay vwè man Dakou pou mwen palé-y dè mamzèl-la. [...] Dépéché-w manzè Jàn-la ! An bizwen ay an jaden a Limèl, lè an viré. Fò mwen ba siv-la tè, kout kè kout jòdi-la ! Anplis Rozali ka vin ban mwen on koudmen aprémidi-la pou nou chosé ziyann-la ! fò pan nou lésé doukou-la pasé.

Yo pran loto, yo désann obou. Jan k'ay douvan, Jistina ka vin dèyè-y! Jan ka maché bouch a-y long kon ta tikochon, i gonflé kon sisizèb, i boudé kon doubssis.

Pou Jistina, Jàn té ni menm plas an fanmi a-y ki tout sé timoun-la é i té ka jous pran plis pokosyon a-y ki sé lézòt-la pas i té ka di-y : “ timoun-la san manman ni papa, fò mwen okipé byen di-y é Tijòj osi”.

Lè wobè é Sésé Krèmdèlèt (yo té ka kriyé- konsa pas sé té on chabin blan kon lèt) té di-y yo ka ba-y marèn a timoun-la lè i ké fèt, Jistina té tèlman kontan konfyans-la yo té mété adan-y la, i di sé davwa yo ka aprésyé- onlo; sa konprènan pas i té kouzin préféré a Sésé.

An menm balan-la, yo di yo ké ba Tijòj paren a timoun-la lè i ké fèt. Tijòj sé té zanmi frè a Wobè; li é Wobè, yo té kon bag é dwèt; yo té ka travay ansanm, sa té tou natirèl yo ba-y paren a timoun a yo.

Kifè, yo té ni rézon pas Sésé krèmdèlèt vin mò an nakouchman é Wobè limenm pa tadé dèyè-y pou- mò li osi.

Lè yo chèché an fanmi-la kimoun ki té vlé timoun-la, yo pa trouvé ponmoun pas an tan-lasa, lavi té rès; toutmoun té maléré kon lapyè. Dékèfwa, lè ou té déjiné, ou pa té sav ka ou ké diné plita.

Lè jistina vwè toutmoun-la fè lapoul, i pa fè ni yonn ni dé, i rès té i di : « ban mwen timoun-la. Sé mwen ki marèn a-y, an ké lévé-y kon timoun an mwen ».

I pwan Jàn, i menné-y aka fanmi a-y, i mété-y ka lévé-y. Sa pèwmèt i kontré paren a timoun-la, pas i té ka vin vwè timoun-la aka fanmi a Jistina. Tipawòl menné tipawòl é yo vin mayé.

Lè yo mayé, yo pwan timoun-la akaz a yo. Yo té ka fè èvè-y konsi sé té timoun a yo. Yo té enmé-y touplen. É menm lè yo vin fè timoun a yo, lanmou-la yo té ni ba-y la pa jen fini. Sé timoun-la lévé konsi sété gran sè a yo jiskatan i grandi é i pati lòtbò ay travay é i toujou konté kon timoun a yo é kon sè a sé timoun-la.

Silon on mòso a on rakontaj « *un récit de vie* » a Jèwmèn HUBERT

KONPRANN TÈKS-LA (Compréhension) (10 pwen)

1. Ki kalité tèks sa yé ? Ka ka fè-w di sa ? (1 pwen)
- 2 ; Ki gwo lidé a tèks-la ? (2 pwen)
3. Poukibiten Jàn pa té présé ay lékòl ? (0,5 pwen)
4. Ki jan madanm Jistina yé ? (1 pwen)
5. Pouki rézon i té vé ay vwè métrès-la ? (0,5 pwen)
6. Kijan Wobè é Jistina fè kontré ? (0,5 pwen)

7. Ki sitiyaşyon i fè sé yo ki lévé Jàn ? (1 pwen)

8. Kijan yo viv yotout ansanm lèvwvè yo fè timoun a yo ? (0,5 pwen)

9. Mofwazé dèpi « Lè yo chèché an fanmi-la... » jous « ...an ké lévé-y kon timoun an mwen ». 3 pwen) (lin 23 a 27)

MAKÉ ON TÈKS (Expression) (10 pwen)

Antanlontan, lè on moun té ni on difikilté, kèlanswa, té toujou ni on moun pou ba-y onpal. Ès jòdijou sé menm biten ? Maké on tèks apochan trant lin ola ou ka bay lidé a-w asi sa. Bay ègzanp a détwà sitiyaşyon ou konnèt pou montré sa ka fèt oben sa pa ka fèt.

Yèyèt

Yèyèt sé on madanm, i fè sis timoun. Timoun a-y sé ló. Papa? Mandé Yèyèt si misyé an kaz-la. I té la pou ba-y sé timoun-la é sé tout. Dépi jou wouvè jous an gwo lannuit, tout vi a Yèyèt sé pitit a-y. Fó kaz-la pwòp pou sé timoun-la agou a yo. Fó manjé paré pou lè sé timoun-la rantré. Fó lenj a yo toujou pwóp, byen pasé. Tout lenj-la, pas vinvwè sé lenj-lasa Tijòj vé mèt jòdila !

Yèyèt kay menné chak timoun a-y an lékòl a-yo. Yèyèt ka apwann lison a sé timoun-la épi yo. Lè tini dèvwa pou fè, Yèyèt an dèvwa. I ka lévé tout lannuit pou vwè si sé timoun-la ka dòmi byen.

Sé timoun-la konmansé vin gran. Yo konmansé boufi èvè Yèyèt. Yèyèt ka toufé yo. Yèyèt ka opozé yo viv. Yèyèt ka fè konsi yo tibébé toujou. Yèyèt pa ka tann. Yèyèt pa ka konpwann. Palé palé a-w, li i sé manman. I ké toujou la kon tè. Kanta maléré-la an kaz-la, i toujou pa ka vwè-y.

Alè, sé timoun-la granmoun. Yèyèt pa ka démód. « An vin pasé lenj a-w ba-w. » « Voyé sé timoun-la an ké okipé dè yo. » « Mi on ti manjé an pòté-ba-w. »

Jòdijou, tout timoun a Yèyèt ay viv an péyi-déwò. Yèyèt pòkò jen konpwann pouki. Pètèt pas i pa té savé : « Afòs makak karésé pitit a-y, i fin pa kyouyé-y. »

Konpwann tèks-la (compréhension)

Ki jan a Yèyèt tèks-lasa ka mèt déwò ? Ès on kalité oben on défo ? Èspliké. (2 pwen)

Ki plas papa sé timoun-la ni an vi a Yèyèt ? (1 pwen)

Kijan sé timoun-la ka viv sitiyaasyon-la ? (2 pwen)

Ki konpòwtasyon a yo avè Yèyèt konyéla ? Ès sa ka fè-y réfléchi ? (1 pwen)

Èspliké dènyé fraz-la.(1 pwen)

Mofwazé dèpi « Fò manjé paré » jous a « si sé timoun-la ka dòmi byen ». (3 pwen)

Maké on tèks (expression) (10 pwen)

An mès é labitid a péyi Gwadeloup, timoun ka konté onlo. Sé on bon biten, sé vré, men alèkilé ni tèlman biten an sosyété-la ka fè timoun pèd lakat kifè désèrten rèd a lévé, sé malman fanmi a yo pé opozé yo on larèl.

Maké on tèks apochan trant lin ola ou ka montré ki dézagréman lajénès ka trapé jòdijou é popozé on jan pou fè pou sa chanjé.

Korijé

Mi angwo sa an ka atann sé zèlèv-la réponn.

Yèyèt ka parèt an tèks-la kon on manman ki la pou timoun a-y. Sa i pli enpòwtan pou-y asi latè sé yo. Asiré pa pétèt sé on kalité. Men la sa ka vin on

défo, sé lè i pa 'a ba yo on tan pou èspiré. Lè yo té toupiti ankò sa té kay men aprés, i té ka opozé yo souflé.

Papa-la pa ni pon'on enpòwtans ba Yèyèt. Akwèdi i té la yenki pou lakonsèpsyon. (sé zélèv-la ka woulévé fraz an tèks-la). Menm lè sé timoun-la té ja pati, i pa té ka okipé di-y (woulévé an tèks-la)

Lè sé timoun-la grandi, yo pa té pé èvè sa ankò menm, menm, menm. Lè yo menm a yo fè timoun, pi mové ankò (woulévé an tèks-la). Yo palé ba manman yo men Yèyèt pa té ka tann pon'on lang (woulévé an tèks-la)

Kifè, jòdijou, tout ka viv adan dòt péyi, lwen Yèyèt. A pa sa ki fè Yèyèt konpwann. Pou li, i fè sa pou té fè, i fè wòl a manman.

Dènyé fraz-la vé di twòp lanmou ka kyouyé lanmou. A pa padavwa ou enmé on moun pou opozé-y èspiré.

Mofwazaj

Le repas doit être prêt à l'arrivée des enfants. Leurs vêtements en permanence lavés et repassés. Tous les vêtements, des fois que Georges ait envie de porter justement celui -là aujourd'hui ! Yèyèt conduit chacun de ses enfants à leur école. Elle les aide à apprendre leurs leçons et s'investit tout autant dans les devoirs. Plusieurs fois au cours de la nuit elle se lève pour vérifier qu'ils dorment bien.

Maké on tèks (expression)

Sé zélèv-la pé palé asi tout danjé lajénès ka kontré jòdijou é lib di sa yo té ké pé fè pou géri sa.

Zòt byen kyenbé ? Sa sé pou lékri.

Pou loral aprézan : ni tèks maké é dokiman kon foto, zimaj, pòtré...(15 antout pou sa i an lòpsyon é 20 pou sa i an oblijé é an èspésyalité)

Pofésè-la ka chwazi yonn adan krèy-la zòt pòté la é si zò pa ni menm i ka ba zòt yonn.

Pou tèks maké- la, fò dékatyé tèks-la avè on plan, adan on bon lòd é pa nenpòt kijan opiyaj, (on pawòl douvan avè dé mo si makè-la, ki kalité dokiman sa yé, ola i sòti, ki sijé a-y...é kijan zò k'ay dékatyé tèks-la). Pou bout fò ay tibwen pi lwen ki tèks-la. **Tanprisouplè**, pa rakonté pofèsè-la tèks-la, i konnèt li é i ké pito vé tann sa tèks-la ka chouboulé an tèt a zòt, ki lidé potomitan a-y, sa dapré zòt i vé di. Zòt ka apiyé asi tèks-la pou ba sa zòt ka di fòs men panga zò répété tout tèks-la kon jako. Fò montré pofèsè-la zò sa palé é zò konnèt kilti a zòt. Menmbiten ki pou lékri mèt bèl kréyòl atè é valé sé **KÈ**-la é sé **DÈ**-la ki ké bizwen sòti la. Zò ni 20 minit pou paré tèks-la, di minit pou prezanté pofèsè-la li, é panna 10 minit, sé li ka pozé zòt kèsyon ki anlè sa zò ja di ki anlè ondòt biten toupré.

Pou zò pé antréné lakaz mi on tèks dé zélèv dékatyé (yonn an **L** é lòt-la an **STG** é on fèy a barenm ki sé apépré jan pofèsè-la ké kalkilé pwen a zòt.

Lavi pa an bòl toloman

(Sé on tèks zòt ké touvé adan BWA POU NOU ALÉ a S. TELCHID p. 139)

Istwa-la sa sé Silvyan Telchid ki maké-y. Sé an istwa ki ka fè toutmoun pwan konsyans pas sé an kamo

ki ka rivé bon enpé moun jòdijou plisplis lajénès an nou. Tan nou pé nou k'ay touvé an jan pou dékatyé tèks-la padavwa makè-la ka voyé an méyaj pou tout pèp Gwadeloup. Anplisdisa nou ké woulé si istil, jan, nannan a tèks-la.

Nou ké koumansé woulé si pawòl doubout a tèks-la, men avan sa nou ka'y pwézanaté sé pèwsonaj-la é sitiyaasyon a istwa-la. Tin Orélya, manman-la, Ivon mari a-y, dé timoun a yo Wobi é Alen, dé jènn gason. Ti fanmi-lasa té byen jistan papa-la vin mò. Apapousa manman-la pèd lafwa, i pwan kouraj a-y a dé men é i kontinyé goumé épi lavi. Apwé mò a papa-la, i voyé timoun a-y an Fwans pou yo té sa fè étid. Sé a moman-lasa naratèz-la ka vin rapòté istwa a man Orélya ki té adan an gran gran penn.

Adan toulongalé a tèks –la, sé Orélya ki ka palé, naratèz-la ka yenki bay lavwa adan sé dé primyé linla. Mizi an mizi nou k'ay voyé zyé asi méyaj-la davwa fanm-la sa goumé rèd pou pitit a-y, i fè tousa i té pé kontèl:

"pwòptè kaz ba moun", "fè sik, bonbon, sèwbé pou vann".

Anplisdisa tout fanmi a-y té ka ba-y an bèl an bèl pal. Nou ka vwè adan istwa-la balan é fòs a solidarité an fanmi Gwadeloup. Tout fanmi a Orélya pòté-y soukou men plisplis pou sé timoun-la.

kontèl nou ka vwè an tèks-la: "ki frè é sè an mwen, yo té toujou la..."

Magré tousa, lèwwwè pitit a-w lwen, i pé ka pwan balan ou pa té vlé pou-y plisplis lè i tin yenki vyé fwékantasyon. Sé sa ki ka rivé timoun a Orélya padavwa i té konprandèdi sé jènès-la ki ka tonbé an dwòg-la sé té timoun san édikasyon , san "pon larèl adan lavi". I fin pa trapé an gran souffrans pàs i ba dé gason a-y tousa yo té bizwen,i fè tousa i té pé kanmèmsa yo tonbé adan tou a dwòg-la. Pawòl douvan a tèks-la sé pou tout manman ki ka lévé timoun a yo tousèl adan lavi, sé an chaj ki rèd,fo ou ni fòs é kouraj pou lévé jenn andidan syèk-lasa. Silvyan Tèlchid ka gadé si i pé rédé yo pou yo wouvè zyé a yo asi difikilté a lavi pàs pou toutmoun "primyé so pa so".

Nou ké kontinyé woulé asi dézyèm gwo mòso-la. nou k'ay dékatyé tèks-la pàs andidan a-y tin diféran istil, jan i maké, é tin osi dé ti biten èspésyal. I koupé an kat mòso, Silvyan Tèlchid ka sèvi épi chéma naratif:primyé mòso-la, lèwwwè Orélya té toumanté. Dézyèm mòso-la sé sa ki ka boulvèsé istwa-la, éléman ki ka chouboulé vi a-y , lè Ivon mò. Twazyèm mòso-la, lè sé timoun-a pati an Fwans é sa ki rivé yo. An katriyèm mòso-la kamo -la ka bout lè yo dékouvè ka ki té ka pasé anbala, é anfinaldikont , Orélya é fanmi a-y rivé a bout, kivédi yo mèt lanmen si sé timoun-a é yo pòté mannèv pou woté yo an kalpata-la yo té pri la.

Tèks-la byen doubout é nenpòt kimoun pé konpwann li fasil. Makèz-la sèvi épi bon enpé ponktiyasyon kontèl pwen a entéwogasyon;ou té ké di potomitan a tèks-la ka palé pou nou i ka jis bokanté tout sé kèksyon-la i ka fè tèt a-y fè-y mal la. Men osi pwen a èsklamasyon; dyalog-la plisplis dous, èvè sa i ni an tijan komik pàs Man Orélya ka chaléré kò a-y an kaz a-y kon fòl, kontèl lè i ka di "anmwé! ayen! mésyé!". Nou ka byen woukonnèt manman Gwadeloup an nou la. Tin osi pwen a sispansyon ki ka maké an ti pòz an tèks-la é plisplis an tan-la: "sa ka fè kat simènn..."

Adan sé karantsenk lin-la, Orélya ka bokanté istwa a-y konsidiré sé té an mòso a vi a-y kontèl an otobiyoграфи. Tèks-la ni an lòd kwonolojik ,makèz-la ka sèvi épi konèktè a tan kontèl:

"jodila, on simènn, kat simènn" nou toujou sav la nou yé an rakontaj-la.

Anplisdisa nou pé di tèks-la ka fin kon "chit" ,bout a tèks-la ka fè kyè an nou soté sé lèktè-la pa té ka atann yo a fen-lasa.

Pou bout, nou ké bay santiman an nou asi kamo-lasa. Tèks-la ka fè kyè an mwen plézi padavwa sé an biten ki ka fèt an lavi a touléjou épi fanmi é lajènnès. Men osi asi kouraj a man Orélya an fanm doubout, on fanm vayan ki ka kenbé rèd pou timoun a-y. Noutout savé kijan lavi pa dous. Mésaj a Silvyan Tèlchid sé an fòs i ka voyé pou tout léfanmi é tout pèp Gwadeloup pou solidarité kontinyé é pou goumé kont ladwòg.

Sé Mélinda HILAIRE on zélèv a tèwminal I I dékatyé tèks-la konsa.

Lavi pa on bòl toloman

Silvyàn Tèlchid, on makè kréyol ki ka woulé pou kréyolité, ba kilti, ka fè nou vwè épi tèks a-y « Lavi pa on bòl toloman » kijan lavi pé kon lèt si difé, plis lè ou ni timoun.

I ka fè nou vwè osi kijan fanmi pé fò, kijan fanmi pé sanblé é kijan timoun pé fèb, tou sa épi on istil diféran ki lézot, é sé an sans-lasa nou k'ay dékatyé tèks-la.

Toutmoun sav adan lavi ni dé jou ou pé bèl é byen kon fougou adan syèl é ni dé jou ou ka vwè sé vou ki ka rété konkonm san grenn. Sé sa Silvyàn Tèlchid vé fè nou vwè épi tèks a-y, é tit-la tousèl « Lavi pa on bòl toloman » ja ka di nou onlo biten.

Orélya ki té on fanm ki té byen, vwè vi a-y é ta dé timoun a-y chouboulé lé mari a-y, Ivon, mò. Men Silvyàn Tèchild ka fè nou vwè fòs a fanm kréyòl pas Orélya menm si lanmò a mari a-y fè-y onlo lapenn, apapousa i bésé tèt. Okontrè, i maré ren a-y séré é i kontinyé goumé èvè lavi pou timoun-ay, é kalité lasa sé on biten ki an zantray a fanm kréyòl. Fanm kréyòl toujou ka fè sa ki fo pou timoun a yo pésa byen é pa konnèt mizè menm si yo ki manman,ka soufè anba chaj a travay.

Vérité-lasa nou pé vwè-y an lin 18 jisa lin 20 lè Orélya ka di « mò i mò, an mété mwen ka fè gyòb toupatou : pasé, lavandé, pwòpté kaz ba moun...An pa té ka dérifizé travay. Kifè, sé timoun-la pé pa di yo vwè mizè »

Silvyàn Tèlchid ka voyé on fòs ba solidarité a fanmi padavwa lè Ivon mò, ki frè, ki sè, ki manman, ki papa yotout té toujou la, pou Wobi é Alen toujou santi yo anfanmi toujou santi tini fòs é lanmou alantou é nou pé vwè osi fòs a on fanmi lé yo ka sanblé pou goumé avè lavi é pou yo pésa sòti adan sann é fanrin an lin 34 « Chakmoun-la mizé, é on frè an mwèn pati anbala pou ay vwè sa ka pasé ».

Men adan lavi pli ou chiré pli chyen chiré-w pas apré on chaj éfò lè Wobi é Alen pran bak yo pati an fwans kon yo té vlé, men a pa ayen ki bon yo fè. E sé konsa Silvyàn Tèchid fè nou vwè féblès a lajennès pas yo kouté zanmi é yo tonbé an dwòg-la, yo lésé zanmi pran tèt a yo.

Pou prézanaté nou tout lidé a-y makè-la maké tèks a-y adan on istil diféran ki lézòt padavwa i ka komansé èvè sitiasyon final a tèks-la (lin 1 a 3) aprés a i ka di nou sa ki chouboulé vi a Orélya é poukibiten Orélya té ka mandé bondyé ka i fè ka i pa fè pou jòdijou i adan tango a boukèt lasa. Silvyàn Tèlchid fin tèksa-y kon on fab èvè on ti moral an lin 44 -45 « ...an konpwann lavi sé on fanm fòl é toutan ou si latè, ou pa ka sispann goumé épi-y »

Pou fin, nou pé di tèks-lasa sé on jan pou fé fanmi ki ni timoun konpwann timoun a yo pa jen tro bèl, pa jen ni asé lédikasyon, pou dwòg-la pa pran tèt a yo é adan lavi fò toujou kyenbé rèd é pa jen moli pou timoun an nou pa pèdlakat é adan men balan la... nou osi.

Sé on zèlèv STG ki dékatyé tèks-lasa, konyéla. Non a-y sé Fwanz BLOCAIL

**POPOZISYON A KATRIN PIETRUS POU BARENM A
LORAL KRÉYÓL**

Dat:

Tit:

Non:

Ki Kèsyon?

Èspozé	10 Pwen	Bokantaj pawòl	10 Pwen
<u>Ganm</u> (kenbé kò, vwa, gadé)	/1	<u>Sa kandida-la konnèt:</u> Ès i ka sévi avè sa i sav? (Sa i li oben sa i konnèt limenm a-y asi kilti a-y?)	/4
<u>Lang palé</u>	/2	<u>Bokantaj avè pwofèsè la:</u> Ès i ka fè sa i fo pou pawòl- la byen déwoulé?	/2
<u>Dékatman</u>	/6	<u>Lyannaj avè dèt tèks:</u> Ès i sav lyanné tèks-la avè dèt tèks? Oben avè dèt dokiman adan menm krèy tèks-la, menm sékans-la?	/4
plan	/1		
lidé	/1		
mésaj	/1		
gadé pli lwen	/1		
chalviré	/2		
<u>Jéraj a tan</u>	/1		
<u>Sa ka fè</u>	/10		/10

TOTAL:
/20

Dokiman a Katrin PIETRUS pofèsè kréyòl an lisé Bennbridj

Pou lòt dokiman-la : foto, zimaj...pawòl douvan-la ka sanm ta tèks-la men sé dékatyaj-la ki diféran : an prèmyé komansman, fò zòt di sa zò ka vwè é yenki sa zò ka vwè (sé moun-a, jan yo yé..., **TANPRISOUPLE**, a pa la pou zòt di men men menm pawòl kon « yo té'é di » (sa kouwan-kouwan anka zélèv). Aprés, di sa dokiman-la ka ba zòt anvi di, ka i ka fè zòt chonjé, ka i ka tòtòy an kabèch a zòt. An mòso-lasa, zò ni pi kou ba pofésè-la sa i ka atann kivedi konésans, kilti, lèkti, bèl kréyòl. Kifè zòt pé chwazi ègzanp alantou a zòt, an liv, adan sa zò ja tann, zò ja vwè...Tousa, adan on bon lòd.

Kon pou tèks-la, pofésè-la ké pozé zòt kèsyon ki anlè tèks-la, ki anlè ondòt tèks an menm krèy-la....

Zélèv i an kandida lib, chonjé vin avè déotwa tèks menmsi pofésè-la ké ni pou sa ki pa ni

Mi déywa larèl pòtalan (enpòwtan) pou konnèt lèwvwè nou désidé pasé on lègzanmen.

Férayé bon férayé la, bòdlanmè pa lwen !

Katrin PIETRUS pofésè kréyòl an lisé Bennbridj